

VLADIMIR MARTYNOV

— od arhetipova
do stereotipova

aleksandar mihalji

Vladimir Ivanovič Martynov se doima kao skladatelj koji se s nekoliko zadnjih uspjeha na vodećim svjetskim glazbenim scenama etablirao kao suvremeni skladatelj o kome se ponajviše opširno piše i govori uz puno hvalospjeva i čuđenja - kao da indiferentnih nema. Ipak, iza svega ovoga stoje dugogodišnji, često kontroverzni uspjesi, rad i talent te sretna zvijezda koja ga kontinuirano prati. Jedinствен je i ne može ga se uspoređivati. Ponajbolje će ga pojasniti poznata violinistica i njegova supruga Tatjana Grindenko svojim komentarom uoči jednog koncerta prema kojem je projekt opere „Vita Nova“, o kojem ponajprije pišemo, upravo neophodan za rusku stvarnost: „Vladimir Ivanovič ima jedinstveno svojstvo: njegova glazba kao da zrači svjetlošću. Te svjetlosti našoj zemlji zaista nedostaje - zbog klimatskih i moralnih razloga - i dat ćemo joj priliku da zasja.“

Martynov je rođen 1946. godine i već prije završenog Moskovskog konzervatorija počinje skretati pažnju na sebe ne samo kao vodeća osoba u generaciji već i kao smioni eksperimentator, istražujući elektronsku, minimalističku i rock glazbu, učeći i radeći s najpoznatijim imenima ruske glazbe. Skladao je u to vrijeme čak i jednu rock operu. Moramo svakako napomenuti da je zahvaljujući ocu imao kontakte s vodećim protagonistima umjetničkog svijeta Moskve, pa se kao mladac 1962. godine susreo s Igorom Stravinskim. Upravo su svi ti očevi prijatelji, ljudi iz glazbene nomenklature, osigurali kreativni prostor koji mnogi drugi nisu imali; sjetimo se samo primjera Galine Ustvoljskaje.

Nakon te početne faze počinje istraživati tradicionalnu rusku i ranu europsku glazbu te ruske folklorne napjeve. I opet, on to radi na svoj način: ne bavi se kabinetskim ispitivanjem, već odlazi u manastir. Dulje je vrijeme i živio s redovnicima u manastirima aktivno sudjelujući u ritualima kao dijelu duhovnog života. Ubrzo je potom skladbama pokazao kakvo se bogatstvo krije u glazbenom nasljeđu ruskog folkloru i staroslavenskog crkvenog pjevanja i kako ga se može iskoristiti ne reducirajući ga, već inventivnim kombiniranjem intenzivirati već prisutnu dramatsku tenziju.

Ovdje je, stjecajem okolnosti, krajem sedamdesetih s Arvom Pärtom i Valentinom Silvestrovim koristio mogućnosti koje je svojom repetitivnošću i specifičnom reduciranim gradbenim izrazom pružao minimalizam. Svatko je od njih imao svoj odvojen pristup u apliciranju minimalističkih principa. Spomenimo i da je u proljeće 1966. godine Nadya Boulangeru za vrijeme svoje radne posjete Moskvi održala majstorsku klasu tijekom koje joj se rad Martynova najviše svidio, te je istaknula kako je on nesumnjivo talent međunarodne klase.

Martynov je odgovor svojim zamislama prvo pronašao i u suvremenim adaptacijama ranih misterija, te se zapravo tragom Stravinskog približio sredokraći između sakralnog i pučkog u potrazi za dramatskim rasponom od melankoličnog do ekstatičnog i od gracilnog i slabašno lelujavog do energičnog. Usljedile su brojne adaptacije religioznih tema: 1991. godine „Apokalipsa“, '92. „Jeremijine tužaljke“, '93. „Magnificat“, '94. „Stabat Mater“, '96. „Noći u Galiciji“ na stihove Velimira Hlebnjikova, '99. „Requiem“ i tako dalje. Ova su djela redom izvođena i nagrađivana na raznim smotrama diljem Rusije, Europe i SAD-a. Uspjeh je bio velik te je Martynov postao, atraktivnošću svojeg idioma i svježinom ideja, jednim od najzanimljivijih ruskih skladateljskih ličnosti.

Svakako je razlog njegovog prihvaćanja i ovo naše vrijeme multikulturalnosti te crpljenje iz bogate tradicije Rusije. Kasnije će i on postati skloniji postmodernističkom kolažu atraktivnosti iz raznih tradicija. Zato se ponekad čuje i zburadi komentar o glazbenom neokolonijalizmu, naravno, bijelog čovjeka koji po svom ukusu i modama radi na planetarnom „zajedničkom“, ali ipak po svojoj mjeri. Ali kako vrijeme odmiče, ovi argumenti blijede pred kreativnom snagom djela koja su nastala i onih koja su se u sve većem broju mogla čuti izvan ruskih granica. Zanimljivo je da je postao kolažist jer mu se *déjà vu* efekt u prepoznavanju citiranog činio potrebnim i logičnim.

Martynov je tada počeo govoriti za sebe da je prije kolažist nego kompozitor, koristeći u svojim djelima paralelno različite stilove i forme koji već postoje u glazbenoj povijesti. O svemu tome napisao je knjigu „Kraj vremena skladatelja“ koja je izazvala prijepore iako on piše da ne vjeruje u kraj glazbe u apokaliptičnom smislu već u kraj skladatelja kakve smo do sada poznavali. Martynov kaže da ljudi glazbu najčešće doživljavaju kao zasebna glazbena djela, a on bi radije gledao na glazbu kao na neku vrstu cjelovitog toka u koji ljudi mogu ući i živjeti u njemu.

Na Martynova su veću pozornost izvan granica Rusije skrenula tek prva dva nosača zvuka u drugoj polovini devedesetih godina prošlog stoljeća. Prvi je CD izašao pod naslovom „Jeremijine tužaljke“. Djelo je, nakon adaptacije za teatar 1996. godine, već iduće godine bilo nagrađeno kao najbolja ruska teatarska produkcija, a s njime se potom gostovalo u produkciji teatra „Škola dramske umjetnosti“ diljem svijeta. Zabilježeno je na kompaktnoj ploči harmonije mundi sljedeće godine, a zborom „Sirin“ dirigirao je Andrej Kotov. CCn'C Records, pak, već 1996. godine izdaje scensko djelo „Noći u Galiciji“, na stihove Velimira Hlebnjikova i u izvedbi ansambla „Opus posth“ i folklornog ansambla „Pokrovsky“, a pod ravnanjem spomenute Tatjane Grindenko. Martynov u izvedbe svojih djela redovito uključuje brojne ruske avangardne izvođače: Tatjanu Grindenko, Gidona Kremera, Alekseja Lyubimova, Antona Batagova, ritualni Ansambl udaraljki Marka Pekarskog, ansamble „Sirinov“, „Opus posth“...

Nosači zvuka i dostupnost njegove glazbe preko interneta brzo su učinili svoje. Nimalu promociju je dobio i od Vladimira Jurowskog, koji je zbog svoje popularnosti u Engleskoj stalno praćen u medijima. Jurowski je dirigirao sva njegova složenija djela i na sebe je preuzeo funkciju posrednika u tumačenju njegovih djela medijima i publici. Zadnje djelo

koje je ostvareno pod njegovom dirigentskom palicom je opera „Utopija“ i upravo je izašla na nosačima zvuka. Dirigent Vladimir Jurowski ovako objašnjava svoje zalaganje za najkontroverznijeg ruskog skladatelja: *„Je li publika u Velikoj Britaniji spremna za operu koju je napisao čovjek koji vjeruje da je europska kultura mrtva? Zamišljam da sam si stekao reputaciju prilično sposobnog dirigenta otkako sam postao glavni dirigent Londonske filharmonije. Orkestar i naša publika naučili su vjerovati mojim prijedlozima tijekom posljednjih nekoliko sezona. 'Moda dolazi i prolazi, ali stil je vječan' - rekla je sjajna Coco Chanel. Danas možemo pozitivno reći da je skladatelj Vladimir Martynov postao ne samo postavljач trendova suvremene umjetnosti - on će definitivno ostati dio suvremene glazbene povijesti. Ciklus susreta s njim kao filozofom pretraživačem našeg doba jedinstvena je mogućnost da se Martynovljevim idejama pridruži, (ponekad vrlo ekstravagantnim), ali i da samostalno procijeni nedavne kulturne fenomene.“*

Inače, Vladimir Martynov je autor ne samo teoretskih tekstova u kojima je govorio o „kraju vremena skladatelja“, čime je uzbunio glazbenu zajednicu te ju podijelio u dva zavađena tabora, već i nove umjetničke kronologije prema kojoj sada živimo u eri „opus postha“. Martynov nam

kao autor u svojim knjigama i glazbenim djelima kontinuirano govori o svojim istraživanjima te objašnjava vlastite ideje. Sve ove ideje on objedinjuje u operi „Vita Nuova“. Riječ je o Martynovljevom najvećem, idejno najobilnijem i najambicioznijem djelu. Izvorno su je naručili Valery Gergiev i Mariinsky teatar prije nekoliko godina, ali ju nikada do sada nisu izveli.

Martynov je odlučio ovu operu skladati prema Danteu koji je za njega početak nove europske kulture, vrijeme kada se kultura počela odvajati od religije i započela je svoje lutanje. Jurowski kaže da Martynov ima ambivalentan odnos prema Danteu i ovom operom on pokušava Danteovo djelo vratiti u svijet duhovnosti i religije. Priču o Danteovoj ljubavi prema Beatrice miješa s religioznim slikama na sceni. Višeznačna i slojevita priroda Danteovog teksta je u potpunosti odgovarala Martynovljevim ciljevima. Danteov tekst uključuje njegovu strastvenu poeziju - sonete o njegovoj ljubavi prema Beatrice, koju je upoznao kad je imao devet, a ona osam godina; nikad međusobno ne razgovaraju niti se sastaju, ali ona je ljubav njegovog života do svoje smrti 25 godina kasnije kada je umrla dok je pisao „La Vita Nuova“. Nakon svakog soneta slijede

detaljne analize i autobiografske bilješke, napisane u prozi. Ovi komentari otkrivaju duhovnu metamorfozu u kojoj se Danteova zemaljska ljubav razvija u božansku ljubav. Uz to, Danteova „La Vita Nuova“ također je rasprava o poeziji i književnosti. Dakle, Danteov tekst uključuje svojevrсни sustav zrcala, reflektirajući sustav koji postaje glavnim principom Martynovljeve „Vita Nuova“. Opera se tako sastoji od tri ravni: poezije, pjevane na izvornom talijanskom jeziku; narativa, koji je izvorno napisan na ruskom, ali preveden na engleski za premijere u Londonu i New Yorku; i liturgijske, obredne, metafizičke ravni, pjevane na latinskom. Svaka ravan ima svoj glazbeni jezik. U završnom činu opere Martynov pretvara Beatrice u Djevicu Mariju. To je bogohulna ideja, teološki gledano, ali i trenutak otkrića: ljudsko biće koje je bilo središte pjesnikova života postaje i središte njegovog duhovnog svemira.

Djelo je vizija kakva glazba može biti u Martynovljevoj samoprovanoj eri postkompozitora, ne-skladatelja. Stil je čudna mješavina gregorijanskog pojanja, višeglasja iz XII. stoljeća, *bel canto* vokalnog pisma, zvukova Wagnera, Debussyja, Mahlera i Straussa te 12-tonskog serijalizma, koji Martynov koristi za postavke Danteovih soneta.

Stilsko i strukturno objedinjavanje dolazi od meditativnog i pomalo odvojenog karaktera glazbe, kao da skladatelj fizičku razinu promatra s druge razine postojanja. U tom je pogledu sličan Wagnerovom „Parsifalu“, kojeg Martynov smatra idealnom operom. „Koristim ga kao vodič, kao nekakvu referencu. Postoji čak i nekoliko aluzija na to u 'Vita Nuova'." Ideja je, Martynov kaže, da „partitura 'Vita Nuovae' predstavlja svu našu glazbenu prošlost, poglavito opere kao najvažnijeg glazbenog žanra europske kulture i seže čak i dalje od najranijih opera otkrivajući povijesni prototip žanra - srednjovjekovne misterije, ali i odjevena u primamljivu ljepotu visokog romantičnog opernog jezika.“ Ukratko, nemoguće ju je pozicionirati, a nisam ni siguran da je opera najbolja riječ za opis tog djela. Da, postoje solisti - Dante; Beatrice; tri dječaka; Amor, oličenje ljubavi - ali učinak glazbe ipak više nalikuje onome oratorija. Štoviše, u Festivalskoj dvorani imat ćemo minimalno uprizorenja i rasvjetu - tek toliko „akcije“ da ovaj sveti i jednostavni oratorij zaživi. Najbolji opis glazbe Martynova kojeg se možemo sjetiti potječe od jednog ruskog muzikologa koji je rekao da je slušanje njegovih djela iskustvo „mučenja ljepotom“ i ustvrdio: „Za mene je Martynov nevjerojatan izvor znanja i

inspiracije. Ne slažem se uvijek sa svime što govori ili čini, ali smatram da je to izuzetno uzbudljivo. To je glazba koja zaslužuje da se čuje.“ Neki od zvukova i harmonija koje koristi u „Vita Nuova“ upravo su to: nevjerojatno lijepi, možda i više nego što prosječni europski slušatelj može podnijeti.

Martynovljeva „Vita Nuova“ je imala je svjetsku premijeru u Royal Festival Hallu u Londonu 18. veljače 2009. godine u izvedbi Londonske filharmonije pod dirigentskom palicom Jurovskog. Solisti su bili redom izvrsni Tatjana Monogarova - Beatrice, Mark Padmor - Dante, Marianna Tarasova - Amor i Joan Rodgers - Donna. Zvijezda večeri bio je Padmor, kojem su uloge evangeliste u Bachovim Pasijama (s kojima se proslavio) zasigurno mnogo pomogle da briljira u inače zahtjevnoj i teškoj ulozi Dantea. Možda je upravo Padmorov vrsni glas doprinio tome da su mnogi djelo doživjeli prije kao oratoriji nego kao operu.

Na kraju upoznavanja sa suvremenim ruskim skladateljem Vladimirom Martynovim svakako preporučujemo upoznavanje s njegovim djelom „Vita nova“ koje se, uz brojne njegove druge snimke i nosače zvuka, nedavno pojavilo na internetu, i koje, kao i svako prethodno, uvijek iznova iznenađuje i fascinira slušatelje.